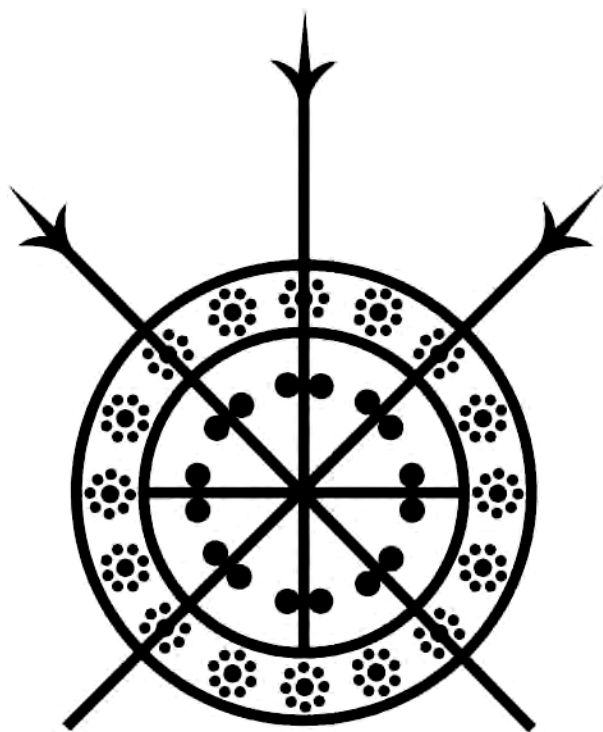

In Paradisum

bulletin voor behoud van monumentale
Nijmeegse begraafplaatsen

jrg. 23, nr. 2

mei 2014

Colofon

■ **'In Paradisum'** is het bulletin van de gelijknamige stichting; het verschijnt minimaal driemaal per jaar.

■ **Stichting In Paradisum** stelt zich tot doel de cultuurhistorische, kunsthistorische en landschappelijke waarden van de Nijmeegse monumentale begraafplaatsen te beschermen en te behouden. De focus op dit funeraire erfgoed komt tot uitdrukking in diverse activiteiten: het behartigen van de belangen van nabestaanden, het inventariseren en documenteren van grafmonumenten, het organiseren van tuinierochtenden, en het verspreiden van kennis over de begraafplaatsen door de uitgave van dit bulletin, via een website, en door het geven van rondleidingen op de begraafplaatsen.

■ Stichting In Paradisum treedt sinds 1972 op als **gespreks- en onderhandelingspartner met beheerders en de gemeente Nijmegen** over ontwikkeling, verbetering of verandering binnen de Nijmeegse begraafplaatsen, vooral als dit publieke-, algemene- of nabestaanden belangen betreft.

■ Vanouds zet de stichting zich in het bijzonder in voor **R.K. Begraafplaats Daalseweg**. Ieder jaar organiseert de stichting hier op 22 februari, samen met de gemeente Nijmegen, een herdenking voor de vele slachtoffers van het bombardement in 1944 die hier begraven liggen. Ook wil de stichting de begraaflocaties in Nijmegen digitaal beschikbaar maken. In samenwerking met de SBN (**Stichting Begraafplaatsen Nijmegen**) worden hiertoe de registers van begravingen en 'verloven tot begraving' verwerkt.

■ De jaarlijkse **donatie** aan Stichting In Paradisum, die geheel werkt met vrijwilligers, is minimaal € 12,50. Het bedrag kan worden overgemaakt op (IBAN) **bankrekeningnr. NL86ABNA0475424336** ten name van Stichting In Paradisum te Nijmegen.

Stichting In Paradisum
Daalsedwarsweg 24
6521 EG Nijmegen
t 024 322 13 93
e stichtinginparadisum@kpnmail.nl
i www.stichtinginparadisum.nl

V O O R A F

Wij zijn blij met het verhaal over de korstmossen die op begraafplaats Daalseweg groeien en bloeien; jammer natuurlijk dat we de plaatjes niet in kleur kunnen afdrukken. Zelf nog eens gaan kijken of even op internet opzoeken, is ons devies. Hoe dan ook vormen deze fraaie levensvormen op een begraafplaats een mooi bewijs dat dood en leven dicht naast elkaar bestaan. Een vitaal tegenwicht tegen de zwaarte van de dood.

Tegenwicht, want achter ons liggen de maanden van gedenken: het februari-bombardement op Nijmegen, 70 jaar geleden; we gedenken de mensen die in 2013 overleden en op Daalseweg begraven of bijgezet werden. En we staan in het bijzonder stil bij het overlijden van een van de *founding fathers* van Stichting In Paradisum, Christ Doorakkers, op zaterdag 15 februari 2014. Christ werd 75 jaar oud. Zijn 'In Memoriam', uitgesproken door bestuurslid Edo Fennema bij de begrafenis van Christ op de Daalseweg, leest u ook in dit mei-nummer van ons bulletin.

Vooruitkijkend naar de zomer melden we u nuttige informatie over de jaarlijkse zomerrondleidingen in mei, juni en juli op de begraafplaatsen aan de Daalseweg en de Stenenkruisstraat. Het is tevens op te vatten als een uitnodiging aan u om eens een uurtje mee te lopen en te kijken met onze gidsen.

We wensen u een goed zomerseizoen!

Redactie

Korstmossen op begraafplaats Daalseweg

De mooie beukenlanen en oude graven zorgen voor een grote diversiteit aan korstmossen. Vanuit de KNNV Vereniging voor Veldbiologie gingen we als 'werkgroep korstmossen' op pad om korstmossen te zoeken op de grafzerken en ook de beukenbomen. Een wetenschappelijke naam voor de korstmossenstudie is *lichenologie* en de onderzoekers worden *lichenologen* genoemd. Wij vallen onder de amateurs, maar we beleven wel veel plezier aan onze hobby. Een impressie van ons bezoek aan de Daalseweg, geschreven op verzoek van Peter van Schaijk.

door Ria van Gaal

Het meest opvallend waren de witte vlekken op de graven linksachter op het kerkhof. Ik dacht even dat ze vol lagen met vogelpoep, maar dat was zeker niet het geval. Het bleken allemaal zogenoemde 'Platte dambordjes' te zijn. Als je op het kerkhof komt, loont het om er zelf eens een kijkje te nemen.

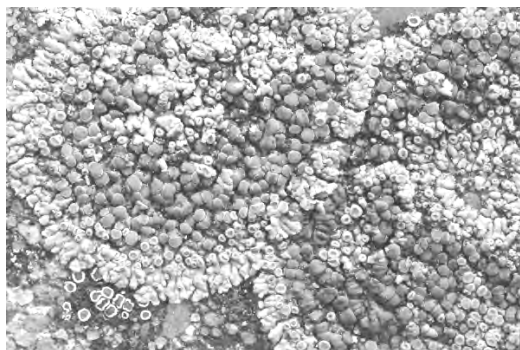

PLAT DAMBORDJE

Een korstmos is ontstaan uit een alg en een schimmel. Dat is de meest simpele uitleg. Waarom er op dit kerkhof zoveel variatie is aan korstmossen, komt ook door de soorten grafstenen die

allemaal verschillende mineralen bevatten waar de korstmossen het goed op doen. Wetenschappers hebben nog veel vragen over het hoe, wat en waarom.

Een heel vrolijke korstmos die we gevonden hebben, is de sinaasappelkorst.

SINAASAPPELKORST

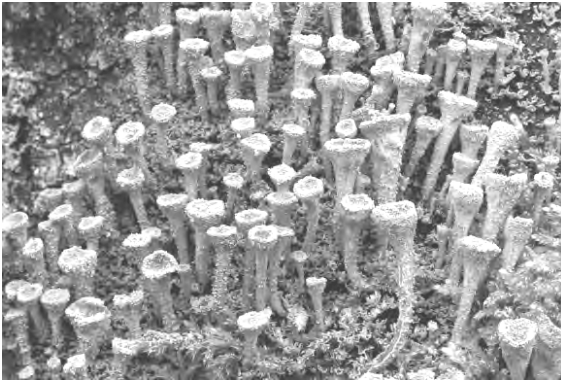
Om korstmossen goed te zien, heb je wel een loepje nodig die alles 10x vergroot. Deze zijn voor een klein bedrag te koop bij een postzegelhandel. Je kunt met dit loepje ook bloemen, zaden, mossen en van alles bewonderen. Er gaat een heel nieuwe wereld voor je open.

De prachtige beukenlaan leverde ook mooie korstmossen op zoals de **Melige takmos**. Deze naam klinkt meer als een mos dan als een korstmos. Veel korstmossen heten mos omdat ze vroeger als één groep werden gezien met de mossen.

Een korstmos heeft geen wortels, alleen hechtingsdraden (*rhizinen*). Ook heeft een korstmos geen bladgroen. Mossen hebben wél wortels en bladgroen.

Aan de voet van de beuken zie je veel groen zitten. Als je er goed naar kijkt, zie je een stapeling van schubblaadjes met daartussen bekermos: Fijn bekermos.

FIJN BEKERMOS

Er bestaat een grote variatie aan bekermossen. Vooral als ze sporen gevormd hebben, zijn ze prachtig. Rode kopjes, rode puntjes op de rand, bruine kopjes of puntjes etc. etc. Geweldig om te zien. Zo massaal stonden ze trouwens niet aan de voet van de beuken, maar wel enkele en je zult ze zonder al te veel moeite vinden.

Het rood bekermos heb ik op de begraafplaats niet gevonden, maar wie weet bij een volgende bezoek. Want ik kom zeker nog een keer terug! ☐

Verdere info

Er is heel wat te vinden over korstmossen op internet. Kijk eens op de site van de BLWG mossen en korstmossen (www.blwg.nl). Ook de verspreidingsatlas van korstmossen is zeker een bezoek waard: www.verspreidingsatlas.nl/mossen.

Gevonden korstmossen op begraafplaats Daalseweg

We zijn niet voor de volle honderd procent zeker van alle namen

1. Ammoniakshotelkorst	<i>Lecanora barkaniana</i>
2. Bleekgroene schotelkorst	<i>Lecanera expallens</i>
3. Bosschildmos	<i>Flavoparmelia caperata</i>
4. Donkerbruine schotelkorst	<i>Rinoduna oleae</i>
5. Fijn bekermos	<i>Cladonia chlorophaea</i>
6. Gestippeld schildmos	<i>Punctelia subrudecta</i>
7. Gewone citroenkorst	<i>Caloplac</i>
8. Gewone poederkorst	<i>Lepraria incana</i>
9. Gewone stippelkorst	<i>Verrucaria nigrescens</i>
10. Gewoon purperschaaltje	<i>Lecidella elaechroma</i>
11. Gewoon schildmos	<i>Parmelia suicata</i>
12. Groot dooiermos	<i>Xanxthonia parietina</i>
13. Groot schildkorst	<i>Parmotrema chinense</i>
14. Heksenvingermos	<i>Physcia tenella</i>
15. Kalkshotelkorst	<i>Leconora albescens</i>
16. Kapjesvingermos	<i>Physcia adscendens</i>
17. Klein dooiermos	<i>Xantharia polycarpa</i>
18. Kop en schotelkorst	<i>Lecanora flotowiana</i>
19. Lichtvlekje	<i>Phlyctis argena</i>
20. Melig takmos	<i>Ramalina farinacea</i>
21. Melige schotelkorst	<i>Leconora carpinea</i>
22. Muurshotelkorst	<i>Lecanora muralis</i>
23. Plat dambordje	<i>Aspicilia calcarea</i>
24. Rond dambordje	<i>Aspicilia contorta</i>
25. Rond schaduwmos	<i>Phaeophyscia orbiculans</i>
26. Sinaasappelkorst	<i>Caloplaca flavescens</i>
27. Steenpurperschaaltje	<i>Lecidella stigmathea</i>
28. Steenstrontjesmos	<i>Buellia aethalea</i>
29. Witte schotelkorst	<i>Leconora chlarotera</i>
30. Korstmos als parasiet op heksenvingermos	<i>Illosporiotis christianenii</i> op <i>Physcia tenella</i>

Rustplaats op begraafplaats Daalseweg in 2013

We gedenken hier degenen die in 2013 zijn overleden en op de Daalseweg begraven of bijgezet (voorzover ons bekend).

Toine van Ooijen, steun en toeverlaat van Anneke Geven, overleed op 13 maart, 65 jaar oud.

"Ik laat het leven niet los, het leven laat mij los."

Dick Tasma, de Bourgondiër met groot schilder talent, overleed op dinsdag 19 maart. Door het hele land bekend geworden met zijn schilderwerk vol symboliek en de warme, aardse kleuren.

Op 76-jarige leeftijd overleed op 5 april mw. **E.A.M. Smals**

Mw. **A.T. Vescia** overleed op 7 april. Zij werd geboren op 21 oktober 1938.

Joseph Loette, echtgenoot van Margarethe Stoffels, overleed op 6 september 2010 en werd gecremeerd. In april 2013 werd zijn urn hier bijgezet.

Steven van der Borg, 64 jaar oud, overleed op 24 april.
"'t Is zoals het is."

Lucia E.M. Reijers, geboren op 3 november 1955, overleed op 10 januari 2013, de urn werd in mei hier bijgezet.

Toon de Gier overleed op 15 januari, 59 jaar oud, de urn werd in mei bijgezet.

Ida Ruiten-Roijen overleed op 9 mei.

Wilhelmina Christina van Hees-Steur, overleed op 29 juni. Zij werd 98 jaar oud.

Josephine M.Th. van den Heuvel overleed op 4 juli.

Op 7 augustus overleed op de gezegende leeftijd van 84 jaar **Jeanne Jansen**, weduwe van Jan Dragt.

Mien Braam, weduwe van Harrie Naber, overleed op 97-jarige leeftijd op 7 oktober. Zij werd bijgezet in het familiegraf.

Thomas D. Balk overleed op 14 oktober.

Op 21 november overleed **Maria Florentina Huberta Steenberghe**, weduwe van Karel Ratering Arntz. Zij werd bijgezet in het graf van haar man.

Jet Hendriks-Werner overleed op 22 november, echtgenote van Harry Hendriks †. Jet was de Mater Familias.

Petronella M.H. Kaspers overleed op 23 november.

Mevrouw M. Seiler-Dol overleed op 8 december, 71 jaar oud en woonachtig in Delfzijl. Haar wens was om dicht bij haar zoon begraven te worden.

In april hoorde **Wendy Mevissen** dat ze ongeneeslijk ziek was. Op tweede kerstdag overleed zij, 43 jaar jong. Zij was medewerkster juridische zaken bij de gemeente Nijmegen.

Peter van Schaijk

IN MEMORIAM

Christ Doorakkers

(1938 – 2014)

Wij zijn hier op een bijzondere plaats; hier bij het nieuwe huis aangekomen.

Ik spreek hier namens Stichting In Paradisum en haar voorganger de Werkgroep 't Te behouden Kerkhof. Beide werkgroepen zijn door Christ geïnitieerd en opgericht. Als socioloog had Christ geleerd om de samenleving, de gemeente en de wijken te sturen en te beïnvloeden. En dat is dan ook de reden dat we Christ vandaag op deze begraafplaats mogen begraven. Christ had wel overeenkomsten met Willem Barentszoon van het Behouden Huijs op Nova Zembla. Een uitspraak die hij vaak bezigde en wat hij zelf ook was, is: "De Aanhouder wint, *ik* ben de aanhouder."

Hoewel dat nu niet zo'n mooi woord is, maar Christ hield van krachtige termen, hij was een 'vuurvreter' en voortdurende inspirator. Hij dacht daarom zelf, net zoals zijn ouders, niet zo oud te worden. Toch is hij dankzij heel goede zorgen 75 jaar geworden.

**“Christ had wel overeenkomsten
met Willem Barentszoon
van het Behouden Huijs op Nova Zembla.”**

Prachtig was dat hij de Wijkprijs van dagblad De Gelderlander mocht ontvangen, met de kwalificatie: “Doorakkers heeft de Begraafplaats Daalseweg voor de poorten van de hel weggesleept.” Schitterend en verdiend was ook zijn Koninklijke onderscheiding voor al zijn prestaties.

Heel bijzonder dat Christ en Agnes op latere leeftijd met elkaar konden huwen.

Het beklemmende ziekteproces van Christ heeft in alle geleidelijkheid heel lang gelopen. Wel meer dan vijftien jaar. Ook daarin was Christ 'Aanhouder'. Dit moet veel voor Agnes, heel de familie, kinderen, schoondochter en kleinkinderen betekend hebben.

Het is de zeer grote verdienste van Agnes dat Christ tot zijn sterven in zijn geliefde Behouden Huijs op de Heydenrijkstraat mocht blijven wonen. Agnes verdient van ons grote lof en bewondering.

De Aanhouder wint!

Rust zacht Christ.

In Memoriam uitgesproken door Edo Fennema van Stichting In Paradisum op woensdag 19 februari 2014 bij de begrafenis van Christ Doorakkers op Begraafplaats Daalseweg te Nijmegen.

In Paradisum doet weer mee met NLdoet

Zoals elk jaar organiseerde Stichting In Paradisum ook dit jaar weer schoonmaak- en opruimactiviteiten tijdens de nationale vrijwilligersdag NLdoet. Naast begraafplaats Daalseweg waren nu op vrijdagmorgen 21 maart ook vrijwilligers aan het werk op de begraafplaats rond het witte kerkje aan de Dorpsstraat in Neerbosch.

Hoewel het op deze ochtend aan één stuk regende, hebben negen vrijwilligers plus twee gemeentemedewerkers en twee mensen van In Paradisum met veel enthousiasme op het kerkhof gewerkt. Met name de vrijwilligers, onder wie een hovenier, een amateurarcheoloog en een begraafplaatsbeheerder, hebben veel werk verzet! Iets meer dan de helft van de dertig grafzerken is vrij en zichtbaar gemaakt. Ook de bakstenen boogvorm van een van de grafkelders is nu goed te zien. Bij een tweetal graven zijn we erin geslaagd gebarsten dekplaten weer netjes tegen elkaar aan te schuiven nadat gras, zand en onkruid uit de barst verwijderd waren.

De pauzes waren een aparte ervaring, gezien de mooie en bijzondere ruimte van de kerk; bij het genot van koffie met appeltaart kon men even uitrusten, bijkletsen en een beetje opdrogen van de regen.

Verscheidene vrijwilligers hebben aangegeven bij het vervolg betrokken te willen zijn; het zijn mensen die echt iets met begraafplaatsen hebben, of zoals iemand het kort maar krachtig stelde: "Ik ben er gek van." Die hulp en inzet kunnen we zeker gebruiken, het werk is immers nog (lang) niet klaar.

Vermeldenswaard is ten slotte nog het bezoek van Paul Eijkhout, auteur van het interessante boek 'De oude begraafplaatsen in Hees, Neerbosch, Hatert' (2006).

Al met al een bijzondere klusochtend. Met grote dank aan alle betrokken vrijwilligers! Toen we er om 13.00 uur mee ophielden, hield het regenen ook op...

Wim Desserjer

Zomerrondleidingen

Begraafplaats Daalseweg

(laatste zondag van de maand)

✦ **zondag 25 mei, 29 juni en 27 juli**

✦ **13.00 uur** Rondleiding met een accent op de cultuur- en kunsthistorische aspecten van de grafmonumenten.

Thema: 'Op reis'. Verzorgd door Marianne Straten.

✦ **14.00 uur** Rondleiding met als onderwerp 'Graven met een verhaal'. Verzorgd door Bart Janssen.

Ingang hoek Daalseweg / Daalsedwarsweg.

Begraafplaats Stenenkruisstraat

(derde zondag van de maand)

Generaals, burgemeesters, een minister-president en zelfs een prins liggen er begraven, en toch kennen slechts weinig Nijmegenaren de begraafplaats aan de Stenenkruisstraat.

Tijd voor een rondleiding!

✦ **zondag 18 mei, 22 juni en 20 juli**

✦ **aanvang 13.00 uur** (ingang aan Prins Bernhardstraat)

De rondleidingen zijn gratis.

Hymnologisch

Dovemansoor is het graf,
dodemansmond een steen
van zwijgen om mij heen,
hol van eeuwige straf.

Kom door die doodstof heen,
hymne, kom op mij af
als een engel ter been,
wentel de kringloop af.

Offerstem die de steen
kan verpulveren, stof
doen opwaaien, dag
uitroepen waar ik lag,

doe mij dat aan,
dat ik weer leven mag,
trillend van top tot teen
in mijn eigen stem staan,

laat het zwijgen vergaan.

Guillaume van der Graft

Uit: Winter en later (Baarn, 1984)

Gebroeders Frans en Jan Verschuur

Nijmeegse schoenfabrieken Robinson en Nimco

Bij oudere Nijmegenaren zullen de namen van de Nijmeegse schoenfabrieken Robinson en Nimco nog altijd bekend in de oren klinken. Tientallen jaren waren deze gebouwen een vertrouwd beeld in onze stad. Frans Verschuur stond aan de wieg van de Robinson schoenfabriek; op de begraafplaats aan de Daalseweg vond hij zijn laatste rustplaats. Het monumentale familiegraf van Noorse natuursteen met prachtige ornamenten heeft de laatste jaren helaas veel te lijden gehad van diefstal en vandalisme.

door Bart Janssen

Franciscus Verschuur werd op 30 augustus 1885 geboren als zoon van een schoenmaker in Heesch bij Oss. Samen met zijn broer Jan begon hij zijn carrière bij schoenfabriek Hoffmann in Kleef. In 1916 besloten de broers ieder voor zich een schoenfabriek in Nijmegen te beginnen. Frans startte in de Vondelstraat zijn fabriek 'Frans Verschuur', waar hij zich op de mannenschoen richtte, en Jan begon een schoenfabriek aan de Dommer van Poldersveldweg onder de naam Nimco (Nimweegse Combinatie), waar schoenen voor vrouwen en kinderen werden vervaardigd.

Gestage groei

Beide broers hadden in Kleef geleerd dat gedegen vakkennis niet voldoende was om tot grote resultaten te komen. Voor de expansie van een bedrijf was commerciële en financiële kennis van zaken even onontbeerlijk. Frans maakte in 1924 de begaafde koopman Ferdinand Biessels, zoon van een Nijmeegse kolenhandelaar, mededirecteur en medeaandeelhouder; het bedrijf werd verplaatst naar St. Stephanusstraat 8 in Nijmegen. Het groei van het bedrijf verliep zó goed dat in 1930 naar de Groesbeekseweg 261 werd uitgeweken, waar onder de naam 'N.V. Schoenfabriek Robinson voorheen Frans Verschuur' een enorm nieuw pand werd betrokken. Ferdinand Biessels kocht zich uit de N.V. en Petrus Scheeren, werkzaam als bureauchef bij de fabriek, nam zijn plaats in. Jan Verschuur associeerde zich met de broers Herman en Johan Verheij, beiden gewezen directeurs van de gefailleerde Hanzebank, en startte in 1920 de Nimco-schoenfabriek aan de Tooropstraat.

Swift- en Robinson Schoenfabrieken

In 1967 ging de Robinsonfabriek over in de 'Swift- en Robinson Schoenfabrieken N.V.' en de bedrijfsuitvoering werd al vrij gauw naar de Swiftfabriek aan de Muntweg overgebracht.

In 1970 werd het fabriekspand aan de Groesbeekseweg verkocht aan Stichting Werkplaats Valkenburg.

Na de sloop van het monumentale pand verrees in 1986 een nieuwbouwwijk met de straatnamen van de vijf gefusilleerde verzetsmensen Wim Beerman, Bart Hendriks, Cees de Jonge, Albert Marcusse en Herman Oolbekkink. Maar bij oudere Nijmegenaren zal de naam Robinson nog decennia lang aan deze plaats verbonden blijven.

Dit bulletin is niet de plaats om de volledige historie van de schoenfabrieken te beschrijven. Daarvoor verwijs ik naar de site van Noviomagus, waar u onder 'Robinson en Swift' en onder 'Nimco schoenfabriek' uitgebreide informatie kunt vinden. □

Frans Verschuur overleed op 9 juni 1953. Hij werd bijgezet in de familiegrafkelder in vak 18, rij 1, graf 3, waar in 1939 zijn 26-jarige zoon Hubertus Verschuur was begraven.

Thans rusten in dit graf:

Hubertus J.N. Verschuur	31-12-1912 / 11-08-1939
Cornelis Verschuur	15-12-1928 / 21-03-1993
Franciscus Verschuur	30-08-1885 / 09-06-1953
E.A.H. Verschuur-Lamers	23-05-1889 / 29-04-1967
Mr.Dr. M.P.J.A. Cremers	07-06-1915 / 27-09-1992
Clasina A.J. Cremers-Verschuur	21-04-1915 / 05-12-2005

Jan Verschuur (oprichter van de Nimcofabriek), die op 24 augustus 1959 op 72-jarige leeftijd overleed, vond zijn laatste rustplaats op het kerkhof van de H. Landstichting.

Johan Verheij (medevennoot van Nimco), die op 15 september 1946 (58 jaar oud) overleed, ligt begraven in vak 19, rij 4, graf 6 op de begraafplaats aan de Daalseweg.

Waarom?

door Joost Rosendaal

Speech gehouden in de Stevenskerk op 22 februari 2014

“Een knal, het neersuizen van kalk, het rinkelen van glas, het kraken van hout! ... Steeds meer knallen! Nog meer ruiten! Nog harder kraken! We zagen niets dan stof! We aten niets dan stof! Buiten was het pikdonker van stof en rook. Je zag geen hand voor ogen. Alleen opgezweept stof en kalk vloog als een wervelwind door de straat. ... We zagen soldaten bloedend aan gezicht en handen, van één leek de jas wel met een emmer bloed overgoten. ... Het stationsplein en het perron was met lijken en met stukken en brokken mens bezaaid.”

Zo beschrijft Riet Veldkamp 22 februari 1944 in haar dagboek. Ze werkte die dag op een kantoor van de Spoorwegen aan de Spoorstraat.

Aan de andere kant van het centrum, in de Lange Burchtstraat, ziet brandweerman Van Mameren een horror tafereel: *“Op straat vluchtende mensen, angstige gezichten. ... Lijken - grijs van stof - stof vermengd met bloed. Grijs, alles is grijs. Hemel wat een stof! Eerste hulpdienst, brancards, hollende mensen. Vertwijfelde gezichten. Om den hoek ineens de vuurgloed, stukken steen, ruïnes waaruit de vlammen loeien.”*

Anno 2014 komen ons de beelden van 9/11 voor ogen, maar het is Nijmegen. Het rood van vlammen en bloed is de enige kleur die zich door het grijze stof en het zwarte roet naar buiten perst. Het bloed van bijna achthonderd doden, duizenden gewonden. De dood maakt geen onderscheid. Op de katholieke begraafplaats aan de Daalseweg liggen zo'n 300 slachtoffers, nog niet de helft van alle doden. Ook op het protestantse Rustoord of in het massagraf aan de Graafseweg vonden velen hun laatste rustplaats. Katholiek, Nederlands-hervormd, Luthers of zonder geloof, de dood maakt geen onderscheid.

Toekomst die gedood wordt

Bij De Schommel zullen velen denken aan de 24 kinderen die op een paar stappen daarvandaan stierven met de nonnen die hen tevergeefs probeerden te beschermen. Maar de doden zijn meer dan de spelende kinderen. Wellicht is het vreemd dat een weduwe van een juwelier, een verzetsman die op het politiebureau werkte, een zakenreiziger toevallig op het station of een Duitse militair die er niet voor heeft gekozen om op 22 februari 1944 in Nijmegen te zijn, herdacht worden met een schommel. Kinderen worden als het meest weerloos en kwetsbaar gezien. Ze symboliseren de toekomst die gedood wordt.

‘Hoe moeten wij deze ramp een plek geven, duiden?’

Waarom?

Nijmegen verloor niet alleen zijn verleden, maar ook voor jaren zijn toekomst. De nabestaanden en ook wij nu blijven met de grote vraag: Waarom?

Historisch feitelijk weten wij inmiddels dat er geen plan bestond om Nijmegen te bombarderen. De bommen waren bedoeld voor de Messerschmitt fabrieken in Gotha, maar het slechte weer voor de Engelse kust deed de bevelhebber van de Amerikaanse 2nd Division van de 8th Air Force besluiten de operatie voor die dag af te blazen. De voorste vliegtuigen vlogen al boven Duitsland en de commandant daarvan gaf bevel targets of opportunity, gelegenheidsdoelen uit te kiezen. Een aantal vliegtuigen zag een fabriekswijk, anderen zagen een gasfabriek en weer anderen kregen een groot spoorwegemplacement met daarvoor ook een gasfabriek in het vizier. Vermoedelijk pas na het commando bombs away, bleken de doelen in respectievelijk Enschede, Arnhem en Nijmegen te liggen.

De ramp in Nijmegen werd nog groter doordat de bommen te vroeg vielen en op het stadshart terecht kwamen, het luchtalarm te laat afging en de branden niet geblust konden worden.

We weten wat er gebeurde, maar de grote vraag blijft: Waarom?

Hoe moeten wij deze ramp een plek geven, duiden? Bij een herdenkingsdienst kort na het bombardement vergeleek de hoogleraar en pater jezuïet Van Ginneken het lijden van de Nijmegenaren met de kruisdood van Christus. Tegenwoordig zullen nog weinigen in zijn woorden en gedachten troost vinden. Nijmeegse verzetslieden konden niet voorstellen dat de verwoesting van het centrum geen militair doel had: het Duitse militaire postkantoor in de V&D en het bureau van de Duitse politie in het Oude Burgerengasthuis moesten wel de doelen zijn geweest. Onbegrip bleef ook na de oorlog overheersen. De term vergissingsbombardement deed zijn intree in een poging het leed minder erg te maken, maar dekt de lading niet. In september 1944 volgde voor Nijmegen de bevrijding, maar ook een half jaar van Duitse bommen en granaten. Eens zoveel doden en nog meer huizen dan bij het februaribombardement had de stad te betreuren. Het leek alsof Nijmegen van de aardbodem moest verdwijnen.

Onvoltooid verleden tijd

Zonder dit verhaal van de Tweede Wereldoorlog is de ziel en het hart van Nijmegen niet te begrijpen. Nu, zeventig jaar later, helen de wonden, maar de littekens blijven schrijnen. Het rampjaar 1944 blijft onvoltooid verleden tijd. 'Vergeet mij niet' schreef Annie de Vos, een van de bombardementsslachtoffers, in het poëziealbum van mijn moeder. Het vertellen van het verhaal geeft betekenis en is daarom noodzaak. Het biedt ons een spiegel voor ons eigen handelen en plaats in de wereld.

Nijmegen is niet uniek. De stad staat niet alleen in haar leed.

Opgezweept stof en kalk vloog als een wervelwind door de straat. Het is 7 oktober 1944, het centrum van **Kleef** wordt verwoest en vele honderden burgers worden gedood.

Opgezweept stof en kalk vloog als een wervelwind door de straat. Het is 5 april

1943, het centrum van het Belgische **Mortsel** wordt verwoest. Ruim 900 burgers sterven.

Opgezweept stof en kalk vloog als een wervelwind door de straat. Het is 14 mei 1940, het centrum van **Rotterdam** wordt verwoest, tussen de 650 en 900 burgers worden gedood.

Opgezweept stof en kalk vloog als een wervelwind door de straat. Het is 14 november 1940, het centrum van **Coventry** wordt verwoest, 568 doden en 853 zwaargewonden, getekend voor het leven.

**‘Nijmegen is niet uniek.
De stad staat niet alleen in haar leed.’**

Vijf jaar geleden mocht ik hier staan om het resultaat van het onderzoek van de Radboud universiteit naar het bombardement en de verwerking van het traumatisch oorlogsjaar 1944 aan te bieden aan minister Donner.

Vandaag mag ik het officiële eerste exemplaar van de Engelse vertaling* van dat onderzoek aanbieden aan de Very Reverend John Witcombe, Dean of Coventry. Hiermee delen wij ‘ons’ verhaal met de zustersteden die evenzeer getroffen zijn door het oorlogsgeweld en met de rest van de wereld. In dit delen herdenken wij hen die niet meer zijn. □

* Joost Rosendaal, The destruction of Nijmegen, 1944; American bombs and German fire. Nijmegen, Uitg. Vantilt, 2014

Doorbraak? Na 70 jaar?

door Edo Fennema

Voordracht bij monument de Schommel op 22 februari 2014

Nu 20 jaar op rij herdenken we het bombardement op Nijmegen, en sedert 30 jaar zijn bevrijding middels de operatie Market Garden. Doet dat – herdenken – iets, bereiken we er iets mee? Mijns inziens is er sprake van een geleidelijke doorbraak, die steeds zichtbaarder wordt.

Iedereen beseft nu dat het bombardement geen vergissing was, maar een resultante van een oorlogssituatie. Eenmaal teruggeroepen vanwege het slechte weer boven Duitsland, kregen de jonge betrekkelijk onervaren vliegeniers, ver weg uit Amerika, de opdracht gelegenheidsdoelen bij de grens te bombarderen. Dat wil zeggen Duitse belangen, zoals een olieopslagplaats, industriecomplexen, of spoorwegen. In Nijmegen richtte men zich op station en spoorbanen, maar het bommentapijt nam in zijn noodlot de gehele binnenstad mee, en 800 bewoners. Men was zich bewust, dat men Nijmegen, Arnhem en Enschede bombardeerde. Later werden er wel striktere afspraken gemaakt rondom grensgebieden, en noemde men het voorval een mistake, een vergissing.

Uitverkoren

Nijmegen was niet alleen maar slachtoffer, maar was samen met Arnhem door de geallieerden uitverkoren als keystone, als hoeksteen in de bevrijding van West-Europa. De Market-Gardenoperatie. Dat leidde tot de bevrijding van Nijmegen, september 1944 en de verloren slag om Arnhem.

Maar dat culmineerde op 7 februari 1945 in de Operatie Veritable, de grootste Armada ooit, die vanuit deze keystone vertrok, don't forget, om de poort naar Duitsland te openen en door te stoten naar de bevrijding van West Europa mei 1945.

Nijmegen is met zijn strategische ligging en sleutelpositie, ook het grootste oorlogsslachtoffer van Nederland geworden, maar met heel weinig erkenning en steun van de Nederlandse overheid. Omdat de Nederlandse Overheid in die dagen daar niet bij was, en te London verbleef, en al steeds van een vergissing was uitgegaan.

**‘Met de Nederlandse Overheid
hebben we nog geen doorbraak bereikt.
Maar toch komen doorbraken op ons af.’**

Initiatieven

Met de Nederlandse Overheid hebben we nog geen doorbraak bereikt... Maar toch komen doorbraken op ons af...

Zoals het scholierenwandelpoject van Marian van Steen en Myrna Rasker: *De Schooldag van 22 februari 1944*.

Prachtig is het initiatief van Bregje Jaspers en haar vader Rob, om een routeboek over het bombardement te maken met een wandeling door Nijmegen met vele verhalen: *Brandhaarden Bombardement*. Het is een zeer goed hulpmiddel om het Bombardement weer tot leven te brengen.

Een andere doorbraak is de heruitgave van het boek van Joost Rosendaal uit 2009, deze dagen in het Engels: *The destruction of Nijmegen, 1944; American bombs and German fire*. Ons verhaal is nu voor de gehele wereld toegankelijk, en zal ook Nijmegen helpen verder te doen ontsluiten.

Een volgende doorbraak zal zijn de verschijning van het boek, in 2015, van Bart Janssen, *De pijn die blijft*, deel 2. Geleidelijk zullen vele andere Nijmeegse oorlogsslachtoffers hun gezicht en hun verhaal terugkrijgen.

Gemeente en bestuurders

Wat doet bewustwording van onze geschiedenis met de gemeente en haar bestuurders? Kort na de eerste herdenkingen, organiseerde burgemeester d’Hondt een symposium voor bestuurders uit Europese Frontsteden. Wat had de oorlog later met hun steden gedaan...?

Burgemeester mw. Ter Horst was uitermate gericht op deze Herdenking, zoals op de Daalseweg, en wilde vanaf het jaar 2000 deze ook hier bij de Schommel jaarlijks organiseren. Burgemeester de Graaf verhief de Geschiedenis van Nijmegen tot de Core, van de hedendaagse Nijmeegse ontwikkeling... Altijd Nijmegen...

‘...er zijn grote doorbraken...’

Burgemeester Bruls lijkt met zijn college deels op rozen te zitten, want er zijn grote doorbraken. Het Plein 1944, dat binnenkort voor het eerst na 70 jaar uit zijn as zal verrijzen!

Een letterlijke doorbraak is het gigantische project ‘Ruimte voor de Waal’ en het tot stand brengen van een nieuwe stadsontwikkeling in Nijmegen-Noord met een heus *île de la cité*.

Ik denk, dat men vanuit de gehele wereld hier komt kijken.

En Nijmegen is volkomen ontsloten geraakt, middels een soort Periferique, door de komst van de schitterende Nieuwe stadsbrug – de Oversteek – op de plaats, waar de Amerikanen op 20-09-1944, de grootste heroïsche actie neerzetten, uit de Tweede Wereldoorlog: de Waalcrossing. Deze bevrijdende oversteek, is aanleiding geweest tot de ontwikkeling van deze brug.

Nu maar hopen, dat er in Nijmegen een nationaal bevrijdingsmuseum mag komen. Heeft onze stad wel verdiend. Komt de Nederlandse Overheid ook kijken!?! ☐

Op de groene lakens

In 'De kroeg van groot verdriet', de New Yorkse roman van de Vlaamse schrijver Marnix Gijsen uit de jaren '70 van de vorige eeuw, heten ze Patrick, Roger Caloso, Dr. Krokamer of Stanley. In mijn biljartcafé in Nijmegen voeren de eenlettergrepige namen de boventoon: Jan, Chris, Coen, Joop, Wim en Hans. Oudere mannen met korte maar krachtige voornamen, van mijn eigen wederopbouw-generatie. Van die Jan heb je er dan dus drie, zodat er één – echt wat je noemt een dikbuik – om voor mij onbegrijpelijke redenen 'Jan 33' wordt genoemd.

Begrijpen wil ik hier trouwens niks! Hier mogen mijn grijze cellen zachtjes sudderen in een bedje van gezellig geroezemoes en oude jenever. Niet piekeren maar stoten, dat scheelt weer een dure therapie voor problemen die misschien gewoon bij het leven horen, bij de wereldwijde kroeg van groot verdriet.

In deze kroeg van groot geluk is het altijd feest. Vitale Piet, die graag wil laten weten dat hij al 78 jaar is, bestelt tussen de partijen door een oude jenever voor me. Van zijn antwoord op mijn vraag "Waar heb ik dat aan te danken?", heb ik even niet terug: "We zijn vrienden!" En mijn dag is helemaal goed als Kees, een klein mannetje met priemende ogen achter een gouden brilmontuur, me even apart neemt en me zogenaamd vertrouwelijk toefluistert: "Zeg Paul, als je hier ooit problemen krijgt, dan kom je maar naar mij toe. Dan krijg je er nog méér..."

Humor is de olie van de gezelligheid. Waar de grappen bij een sport met ballen, queue, stoten en lakens over gaan, is niet lastig te raden. Als ik in een onmogelijke bocht op de rand van het biljart balanceer om een carambole te maken,

roept de grijzige Joop tot ieders plezier: “Mooi standje Paul!” Ik geef hem een brede grijns terug. Dit voelt zo oud. Zo goed. Zo dorps. Precies dezelfde sfeer als toen ik vroeger met vrienden op stap was. Niet meer het ‘zoontje van de burgemeester’, maar doodgewoon *one of the boys*.

**“Of al dat poedersuiker en
die vette handen nou
zo goed zijn voor het biljartlaken...”**

Hoe dorps is het trouwens als barkeepster Gerda op een middag zomaar opeens olieballen komt ronddelen. Of al dat poedersuiker en die vette handen nou zo goed zijn voor het biljartlaken, vraag ik me af. Maar ik laat die zorg direct weer varen als ze vervolgens ook nog komt aanzetten met broodjes paling. Dan moeten ze het zelf maar weten...

“Het is kermis”, luidt de simpele rechtvaardiging van al dit lekkers. Vroeger in mijn dorp dé dag van het jaar; en in deze stadswijk blijkbaar ook nog altijd. Zelfs de afdelingsvoorzitter van de ouderenbond komt opdagen en neemt voor alle grote, kleine, dunne en dikke mannen een reuze kaneelstok mee.

Na afloop van een sportieve middag fiets ik met de biljartqueue in het foedraal op mijn rug en de gigantische kaneelstok in de hand – of misschien was het per abuis wel andersom – lichtelijk aangeschoten maar opgetogen naar huis.

Memento mori en dus *Carpe diem*. Vrij vertaald: zolang ik nog óp de groene lakens speel, lig ik nog niet ónder de groene zoden.

Paul van der Haar

Aan dit nummer werkten mee:

Wim Desserjer, Edo Fennema, Paul van der Haar,
Bart Janssen, Joost Rosendaal, Peter van Schaijk,
Jeroen van Zuylen (verzending).

Bijdragen van lezers e.a. zijn van harte welkom.
U kunt uw teksten en foto's mailen of sturen naar:

Redactie bulletin 'In Paradisum'
t.a.v. Paul van der Haar
Einsteinstraat 139
6533 NJ Nijmegen
e-mail paulvanderhaar@kpnmail.nl

De redactie beslist over plaatsing en behoudt zich het recht voor om artikelen zo nodig te bewerken en/of in te korten.

**Sluitingsdatum van kopij voor het volgende nummer
(september 2014): 10 augustus 2014**

Stichting In Paradisum
p/a Daalsedwardsweg 24
6521 EG Nijmegen

Graag uw medewerking! Wilt u zo vriendelijk zijn om bij onjuiste adressering dit blad aan ons terug te sturen? Geelt u dan legelijk ook de fouten in de naam of in het adres aan ons door. Bij voorbaat dank.
U kunt nog één van de volgende opties aanvinken:

- onbekend
- overleden
- is verhuisd; nieuw adres:
- geen belangstelling
- verwijderden uit bestand
- vertrokken, adres onbekend